

*В. В. Узунів,
к. е. н., доцент, ректор, Університет економіки та управління*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА УМОВА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

V. Uzunov,
Ph.D., Associate Professor, Rector, University of Economics and Management

INNOVATIVE POTENTIAL AS QUALIFICATORY CONDITION OF FORMING OF MECHANISMS
OF STATE ADMINISTRATION BY REGIONAL DEVELOPMENT

Досліджено інноваційний потенціал як визначальну умову формування механізмів державного управління регіональним розвитком. Розглянуто основні етапи і характеристики інноваційного процесу. Обґрунтовано умови розвитку інноваційної системи регіону. Визначено основні принципи державної інноваційної політики. Запропоновано вимоги до організації механізму державного управління регіональним розвитком і умови, які необхідні для функціонування усієї відтворювальної системи.

Innovative potential as qualificatory condition of forming of mechanisms of state administration is investigational by regional development. The basic stages and descriptions of innovative process are considered. The terms of development of the innovative system of region are reasonable. Basic principles of public innovative policy are certain. Offered requirement to organization of mechanism of state administration by regional development and terms that is needed for functioning of all reproductive system.

Ключові слова: механізм державного управління, інновації, інноваційна політика, регіон, регіональна політика, інноваційний потенціал, регіональний розвиток.

Key words: mechanism of state administration, innovation, innovative politics, region, regional politics, innovative potential, regional development.

ВСТУП

За останні роки в Україні сформувалося територіальне середовище, що істотно відрізняється від історичних аналогів, із специфічним набором проблем, передусім, з позицій міжрегіональних протиріч і диспропорцій, гіпертрофії багатьох регіонів з відповідним хронічним депресивним станом, нерівномірністю економічного стану, що посилюється. В умовах глобалізації суспільства перспективи розвитку регіонів України значною мірою залежатимуть від того, чи буде відповідати їх

економіка критеріям економіки знань, чи буде вона здатна генерувати наукові ідеї світового рівня і втілювати їх у високі технології. На жаль, ми дійшли критичної межі, за якою вітчизняний науково-технічний і освітній потенціал очікує колапс. Стан науки та освіти як нерозривно пов'язаних соціальних інститутів, які визначають інноваційний потенціал регіону, є критичним і вимагає рішучих, невідкладних і сміливих дій заради їх порятунку. Ці дії повинні бути пов'язані зі створенням у кожному регіоні необхідних умов для спільної праці

влади, освіти, науки, бізнесу на шляху від індустріального суспільства до економіки знань.

У сучасних умовах обґрунтування і формування регіональної інноваційної політики, що спрямована на стійкий і ефективний соціально-економічний розвиток територій, існує багатократна диференціація регіонів України за інноваційним, передусім, фінансово-інвестиційним потенціалом, результативністю економічної діяльності, рівню життя населення, а також особливостями їх політичних і культурних традицій, що безпосередньо впливають на соціально-економічну ситуацію в країні, що гостро проявилися останніми роками.

Тому, дослідження інноваційного потенціалу як визначальної умови формування механізмів державного управління регіональним розвитком та перспективних трансформацій національної економіки повинне враховувати цілий комплекс конкретних територіальних особливостей організаційно-економічної та соціальної ситуації.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є розгляд основних засад розвитку інноваційного потенціалу як визначальної умови формування механізмів державного управління регіональним розвитком. Дослідження побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналізу, синтезу та логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як економічний інструмент господарювання, інноваційний потенціал активно впливає на національне виробництво. Його кількісний вплив характеризується обсягами і пропорціями використовуваних виробничих потужностей, результатів діяльності, якісний — впливом на матеріальні інтереси учасників відтворювального процесу через форми організації відповідних економічних відносин, від чого значною мірою залежать результати функціонування регіонів України і господарювання на усіх рівнях національної економіки.

Залежно від цілей державного управління може бути застосовано об'єктний або процесний підхід до визначення сутності інноваційного потенціалу. Відповідно до об'єктного підходу інновації — це результат інноваційної діяльності, який втілений у вигляді нових або удосконалених товарів чи послуг, що є конкурентоспроможними на ринку, технологічних процесів, організаційно-управлінських і соціально-економічних рішень виробничого, адміністративного, правового, комунікативного та іншого характеру, що використовуються в практичній діяльності та забезпечують суспільну або економічну вигоду. Згідно з процесним підходом інноваційний потенціал у державному управлінні визначається як створення й упровадження у практику якісно нових форм, методів, засобів та інституційних структур управління на основі використання досягнень науково-технічного прогресу, що забезпечують суспільну або економічну вигоду [1, с. 142].

Наукові дослідження справляють на інноваційну діяльність, як правило, лише непрямий вплив. Наука не

визначає динаміку інноваційного процесу і не є його першою ланкою. Вона повинна мати в розпорядженні потенціал, адекватний потребам розвитку, і тільки. Інноваційна ідея народжується не в науковій сфері, а у сфері громадського споживання (від громадських потреб). Тому інноваційний процес не лише завершується на ринку (у його широкому розумінні), але і починається (породжується) на ньому.

З поняттям інноваційного потенціалу як об'єкта державного управління тісно пов'язані категорії інноваційної діяльності і інноваційного процесу.

Суть інноваційного процесу, полягає в тому, що його слід розглядати як низку подій, в ході яких нововведення визріває від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги і поширюється в господарській практиці, або задовольняє потреби людини.

Основні етапи і характеристики інноваційного процесу можна представити таким чином. На першому етапі проводяться фундаментальні дослідження (у академічних інститутах, вищих навчальних закладах і галузевих спеціалізованих інститутах, лабораторіях). Фінансування здійснюється в основному з державного бюджету на безповоротній основі.

На другому етапі проводяться дослідження прикладного характеру. Вони здійснюються в усіх наукових установах і фінансуються як за рахунок бюджету, так і за рахунок замовників. Оскільки результат прикладних досліджень далеко не завжди передбачуваний, пов'язаний з більшою долею невизначеності, на цьому етапі і далі велика вірогідність отримання негативного результату. Саме з цього етапу виникає можливість ризику втрати вкладених коштів, тому інвестиції в інновацію носять ризиковий характер і називаються ризикоінвестиціями, а комерційні організації, що займаються ризикоінвестиціями, — ризикофірмами (венчурними).

На третьому етапі здійснюються дослідно-конструкторські і експериментальні розробки. Вони проводяться як в спеціалізованих лабораторіях, дослідних виробництвах, так і в науково-виробничих підрозділах великих промислових підприємств. Джерела фінансування ті ж, що і на другому етапі, а також власні засоби організації.

На четвертому етапі здійснюється процес комерціалізації від запуску у виробництво і виходу на ринок і далі по основних етапах життєвого циклу продукту.

Інноваційна діяльність у широкому розумінні — це доцільне перетворення різних сторін суспільного життя на основі наукового знання з метою отримання соціальних, економічних та інших практичних результатів. Характерною ознакою цієї діяльності є генерування нових ідей та реалізація закладеного у них потенціалу, тому в цьому сенсі вона є феноменом. У структурі інноваційної діяльності виокремлюються потреби (мотиви), що спонукають до діяльності; цілі та результати, на досягнення яких спрямована діяльність; засоби, за допомогою яких діяльність здійснюється. У більш вузькому розумінні інноваційна діяльність поширюється на суспільне виробництво, його структуру, процеси реалізації продуктів й управління.

Для цілей державного управління інноваційну діяльність слід розглядати як сукупність наукової, інженерно-технічної, організаційної, фінансової та комерційної діяльності, спрямовану на створення й впровадження на ринку нового або удосконаленого продукту, створення нового або удосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або нової чи удосконаленої організаційно-економічної форми, що забезпечує необхідну економічну й (або) суспільну вигоду.

Суб'єктами інноваційної діяльності є окремі особи та їх групи. Окремі суб'єкти, що здійснюють інноваційну діяльність, мають статус найманих працівників або приватних підприємств. Їх групи утворюють суб'єкти інноваційної діяльності більш високого рівня — трудові колективи та підприємства. Специфічним суб'єктом інноваційної діяльності є держава, яка створює соціально-економічне середовище, формує механізм державного управління інноваційною діяльністю та реалізує відповідні заходи [2, с. 37].

Для розвитку інноваційної системи регіону на інноваційній основі розвитку органам державного управління потрібно враховувати чотири початкові умови:

- технологічний та інтелектуальний потенціал, достатній для запуску інноваційного процесу;
- постійне зростання числа учасників інноваційного "ланцюжка", у тому числі в результаті залучення до нього нових соціальних груп;
- інституціональна система (що включає як формальні, так і неформальні елементи), орієнтована на інноваційний розвиток;
- затребуваність інновацій у господарюючих суб'єктів, фізичних осіб, національної інноваційної системи в цілому.

До перерахованих умов так само можна додати такі чинники регіоналізації інноваційного розвитку: кадрове забезпечення; соціальні і екологічні проблеми інновацій; формування інноваційної інфраструктури; переважно регіональний характер малого інноваційного підприємництва; соціально-правові питання регулювання інноваційної активності; захист інтелектуальної власності; вплив зовнішньоекономічних зв'язків на інноваційну активність; кількісний і якісний склад зайнятості і т. ін.

Передусім, ці чинники впливають на інноваційний розвиток регіону через кадрову складову і систему освіти. Розвинений сектор наукових центрів і навчальних закладів слугують найважливішою інтелектуальною передумовою розвитку людського капіталу і підвищення рівня інноваційного потенціалу регіону.

Нині в результаті переосмислення значення системи освіти в економіці країни ведеться активна робота по залученню інвестицій в цю стратегічно важливу галузь. Теорія людського капіталу, згідно з якою вченість, знання і кваліфікація найнятих робітників є найважливішими чинниками, що впливають на зростання ефективності виробництва, придбала нове дихання.

Завдяки інтелектуальним та інформаційним технологіям знання, втілені в людині, носять універсальний характер і є світовим надбанням. У той же час особливістю сучасного періоду, що надає динамізму

економічного розвитку, виступає формування творчої індивідуальності, здатної до створення інновацій і ухвалення інноваційних рішень у різних сферах діяльності.

У законі України "Про інноваційну діяльність" № 40-IV від 04.07.2002 визначено правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлено форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовано на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Згідно із цим Законом державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних.

Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. Основними принципами державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвиткові інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності [3].

Об'єктами інноваційної діяльності є:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти;
- виробниче обладнання та процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери;

— сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;

— товарна продукція;

— механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

— визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;

— формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;

— створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;

— захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;

— фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;

— стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;

— встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;

— підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури [3].

Заходи дії держави в області інновацій можна розподілити на прямі та непрямі. Їх співвідношення визначається економічною ситуацією в країні і з обраною у зв'язку з цим концепцією державного регулювання — з опором на ринок або на централізовану дію. Як правило, в період економічного спаду характерне переважання "кейнсіанського" підходу до державної економічної політики, що передбачає надзвичайно активне втручання держави в економічне життя суспільства та сприяння розвитку соціально-спрямованої регіональної політики.

Реалізація відповідної соціально-спрямованої регіональної політики обумовлює актуальність та об'єктивну необхідність дослідження чинників, закономірностей і напрямів соціально-економічного розвитку регіонів України, оцінки наявного інноваційного потенціалу, розробки конкретних напрямів і орієнтирів, що враховують специфічні регіональні особливості диференціації територій, пріоритети і "точки зростання", з обґрунтуванням перспективних організаційно-економічних структур регіонального розвитку. В умовах сьогодення цілі інноваційного розвитку та науково-технічного прогресу стали домінувати і підпорядковують собі державну політику і економіку. Інноваційний потенціал постає умовою економічного зростання і розвитку суспільства та регіонів.

Перехід на інноваційний шлях розвитку є усвідомленим і єдино можливим шляхом, що дозволяє розраховувати на подолання економічного відставання України в міжнародному співтоваристві.

Узагальнення економічної літератури свідчить про те, що сучасна теорія характеризує зміст розвитку інноваційного потенціалу з різних позицій, залежно від тих або інших найбільш важливих явищ і процесів [4, с. 80]:

— як ключовий аспект виділяється цілісність і єдність відповідних результатів, чинників, пропорцій, форм і відносин, що розвиваються в динаміці;

— відтворення інноваційного потенціалу характеризується процесом, що безперервно повторюється, з урахуванням змінюваних фаз виробництва, обміну, розподілу і споживання в умовах циклічного розвитку національної економіки;

— джерелом здійснення простого відтворення є сформована в процесі виробничої діяльності амортизація, тоді як розширеного — фонд накопичення;

— мірилом розширеного відтворення є не лише відтворення витрачених чинників виробництва, але і збільшення результативних характеристик функціонування економічних систем (валового внутрішнього і валового регіонального продукту і тому подібне);

— базисним принципом розвитку інноваційного потенціалу є випереджаюче зростання, по-перше, результатів у порівнянні із спожитими засобами виробництва, по-друге, засобів виробництва в порівнянні з предметами споживання;

— у процесі інноваційного розвитку, економічне зростання проявляється не лише у збільшенні характеристик функціонування економічних систем, але також в якісних і структурних трансформаціях.

Зростання економічної самостійності регіонів відповідає сучасним вимогам розвитку світової економіки, що втілені в нових парадигмах управління.

Сучасне державне управління будується на трьох головних принципах: територіальності, демократичної участі, партнерства державного і приватного секторів. Саме стратегічний вибір розширює межі економіки і спонукає державу виступати в ролі організатора пошуку цільових установок. Тому головною особливістю розвитку регіональних соціально-економічних систем є формування і реалізація стратегічних цілей розвитку регіону, що визначають образ майбутнього її стану та відповідають системним вимогам до сучасних управлінських підходів.

Визначення цілей розвитку регіону є суб'єктивним і об'єктивним процесом, що пов'язаний з потребами і інтересами людини, груп людей, організацій, суб'єктів управління. Стратегічна мета розвитку регіональних систем — забезпечення високого і якісного рівня життя населення, що визначає наступну особливість — задоволення потреб жителів територій. В реалізації мети регіональної соціально-економічної системи допомагає вирішення завдань, що припускають наявність особливої діяльності — управління.

Узагальнюючі основні положення стратегічного підходу в державному управлінні інноваційним розвитком регіону можна стверджувати, що стратегія є системою установок і заходів, спрямованих на довгострокове зміцнення конкурентної позиції організації в межах встановленої місії. В сучасних умовах стратегія складається з двох частин: 1) із запланованих, заздалегідь передбачених способів, дій з пристосування до зовнішнього середовища і 2) реактивних дій на непередбачені події в зовнішньому середовищі. Враховуючи внутрішню ієрархію (структуру) системи, стратегія може бути загальною для усього регіону в цілому (загальною, базовою) і приватною (для конкретного виду бізнесу — діловою, конкурентною, бізнес — стратегією; для функцій управління — функціональною; для структурного підрозділу — операційною).

Суть державної стратегії регіонального інноваційного розвитку полягає в діяльності, спрямованій на узгодження інтересів держави, регіонів, місцевого самоврядування, різних суб'єктів власності, національно-територіальних утворень і усіх громадян країни. Державна політика виробляється на загальнодержавному рівні, зорієнтована на пріоритет загальнонаціональних інтересів і враховує специфічні умови розвитку регіонів. Процедура стратегічного управління інноваційним розвитком регіону припускає використання різноманітних підходів зважаючи на високу міру диференціації регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, наявності природних ресурсів, розмірам економічної активності, соціальної організації життя населення, політичним умовам і ефективності діяльності органів місцевої влади.

Інноваційний розвиток регіонів України є пріоритетним напрямом формування сучасної економічної політики, орієнтований на високотехнологічне виробництво конкурентоздатних товарів і послуг. Перехід регіональних економічних систем на відтворювальний шлях розвитку вимагає використання накопичених результатів науково-технічного прогресу, припускаючи розробку інноваційних стратегій з відповідними пріоритетами і цілями, алгоритмом і моніторингом їх реалізації у рамках індикативного підходу.

Важливою складовою державного управління інноваційним потенціалом є визначення та підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, що повинні відповідати загальнодержавним інтересам та враховувати ті невідкладні завдання, які випливають із сучасного стану та структури економіки України. Таким чином, арсенал засобів, методів та форм державної підтримки розвитку інноваційного потенціалу регіонів досить великий і різноманітний, проте саме від органів регіональної влади залежить, чи буде ця підтримка здійснена в інтересах самих регіонів, в межах концепції їх комплексного соціально-економічного розвитку.

Тільки застосування системного підходу в дослідженнях дозволило конкретизувати суть та наблизитись до окреслення елементного складу комплексного механізму управління інноваційним розвитком регіону. Цілісна концепція управління інноваційними процесами на рівні регіону має конкретизуватися у пріоритетах державного регулювання регіонального інноваційного розвитку, забезпечувати вирішення стратегічних, проміжних та поточних завдань за допомогою використання відповідних управлінських важелів впливу, що спрямовані на активізацію інноваційних процесів в регіоні та включати відповідний набір методів та заходів державного регулювання інноваційної діяльності.

Активізація розвитку інноваційного потенціалу регіонів України забезпечується формуванням моделі управління інноваційними процесами регіону як сукупності соціальних суб'єктів інноваційної діяльності, інституціонально-сформованої інноваційної інфраструктури і підсистеми, що управляє, що забезпечує аналітичну, інформаційну і консультативну підтримку суб'єктів інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ

Отже, інноваційний процес у сфері державного управління має специфічну структуру етапів і стадій: створення і впровадження новацій у практику (визначення цілей, наукові дослідження, розроблення способів досягнення цілей, дослідна апробація, розроблення законодавчих і нормативно-правових актів, прийняття (затвердження) законодавчих і нормативно-правових актів органами державної влади); поширення використання інновацій; домінуюче використання інновацій; занепад інновації. Проте, це відбувається лише у тому випадку, якщо виконуються вимоги до організації механізму державного управління регіональним розвитком і умови, необхідні для функціонування усієї відтворювальної системи: розвиток і посилення інноваційної спрямованості, безперервність інвестиційного процесу, дотримання оптимальності обсягів та структури капітальних вкладень, їх доцільність, обґрунтованість та ін.

На наш погляд, саме з таких позицій необхідно конструювати організуючий і такий, що регулює виробництво механізм державного управління регіональним розвитком, здатний забезпечити адекватну трансформацію макроекономічних пропорцій з безперервністю відтворювального процесу, вивести економічну систему на траєкторію стійкого розвитку інноваційного потенціалу.

Література:

1. Рудь Н.Т. Інноваційний потенціал регіону: нові підходи до оцінки / Н.Т. Рудь // Регіональна економіка. — 2011. — № 4. — С. 140—150.
2. Равлюк В.В. Державна підтримка здійснення інноваційної діяльності на регіональному рівні / В.В. Равлюк // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 1. — С. 37—38.
3. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
4. Третяк В.В. Проблеми формування та реалізації регіональної інноваційної політики / В.В. Третяк, Н.В. Воробйова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2010. — № 3. — Т. 2. — С. 78—82.

References:

1. Rud', N.T. (2011), "Innovative potential of region: new going near an estimation", *Regional'na ekonomika*, vol. 4, pp. 140—150.
 2. Ravliuk, V.V. (2010), "State support of realization of innovative activity at regional level", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 37—38.
 3. The official site of Verkhovna Rada of Ukraine, "Law of Ukraine "About innovative activity", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. (Accessed 14 September 2013).
 4. Tretiak, V.V. and Vorobjova, N.V. (2010), "Problems of forming and realization of regional innovative politics", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 78—82.
- Стаття надійшла до редакції 15.10.2013 р.*